

EEN BEZOEK AAN EEN GOUDSE PIJPFABRIEK IN 1710

door Piet Smiesing

In het jaar 1710 bezocht de jurist Z. von Uffenbach, na zijn reis door Engeland, op de terugweg naar Duitsland, Gouda. Benieuwd naar de vervaardiging van de beroemde Goudse tabakspijp besluit hij om ook een pijpenfabriek te bezoeken. In de fabriek constateert hij met verbazing, dat de Goudse pijpen zoveel fraaiër en lichter zijn dan de plumpe, zware en slechte pijpen die hij in het land van oorsprong, Engeland, zag. Getroffen door het vele werk, dat nodig is voor het maken van een pijp, verwondert hij zich, dat de prijs van een pijp zo laag is. Het antwoord vinden we wat verder in zijn verslag, waar hij vaststelt, dat het meeste werk door kleine kinderen van vijf en zes jaar wordt verricht. Alleen het vormen, waar veel kracht voor nodig is, wordt niet door kinderen gedaan. Aangezien het eind van het verslag nogal afwijkt van de gangbare versie over het pijpmaken, lijkt het zinvol deze ooggetuige zelf aan het woord te laten.

De pijpaaarde wordt onder hoge kosten uit Koblenz of Keulen aangevoerd. Na grondige reiniging in water wordt de klei gedroogd, waarna ze in halfdroge toestand op een plank wordt gekneet en gerold. Worsten van klei worden, nadat er in de steel een ijzerdraad gestoken is, in een messing vorm samengeperst. Daarop wordt de kop van boven met een ijzeren vorm uitgeboord. De overtollige franje wordt afgesneden waarna de pijp uit de vorm genomen wordt. Met een draad wordt de pijp afgeschaafd en glad gemaakt. Vervolgens worden er met speciale instrumenten het merk en versieringen aangebracht (1). De draad blijft bij deze handelingen in de steel, zodat deze niet wordt ingedrukt maar hol blijft. Dan worden de pijpen eerst éénmaal gebakken. Hierna worden de pijpen met 'Kreidenstein' gepolijst, geglazuurd en nogmaals gebakken! Iedere pijp gaat, zoals de man mij verzekerde (2), wel tienmaal door de handen.

Na dit laatste deel van zijn verslag rijst onmiddellijk de vraag: Wat heeft Von Uffenbach werkelijk gezien? Was hij getuige van het glazuren van de pijpen? Opmerkelijk hierbij is, dat hij zich over deze minder gewone behandeling van de zo bekende witte Goudse pijpen niet verwonderde! De meeste verzamelaars weten echter uit bodemvondsten, dat pijpmakers wel degelijk een klein gedeelte van hun produkten van glazuur voorzagen. De behandeling met *Kreidenstein*, wat letterlijk krijt-

steen betekent, slaat misschien op het glazen met agaatsteen. Bij het glazuren lijkt dit verfraaien van het uiterlijk van de pijp echter overbodig. Mogelijk liet de Goudse fabrikant de buitenlandse pottekijker niet alles in het bedrijf zien, en fantaseerde de reiziger de rest er zelf bij.

Of moeten we toegeven, dat we toch nog niet precies weten, hoe tweehonderd en zeventig jaar geleden het fabricageproces van pijpen verliep? Ik hoop het. Mogelijk beseffen we dan, dat onze hedendaagse logica niet werd toegepast in het begin van de achttiende eeuw.

NOTEN

1. Waarschijnlijk de radering van de koprand en de bandversiering op de steel.
2. Waarschijnlijk wordt hier de fabrikant bedoeld.

Z.C. von Uffenbach, Merkwürdige Reisen durch Holland, und Engelland, Ulm, 1754. Deel III pp.296-297.

OPROEP AAN DE LEDEN

Er zijn - al komen ze niet in groten getale voor - pijpen met religieuze motieven geproduceerd, veelal als devoot-commercieel bijverschijnsel in bedevaartplaatsen over de grens. Hoewel er ook uit Nederland bekend zijn.

Graag wilden we in contact komen met leden, die iets dergelijks in hun verzameling hebben, om daar t.z.t. een of meerdere artikelen aan te kunnen wijden.

Heeft u iets, gelieve dan contact op te nemen met

Jos Engelen, Gen. Pattonstraat 19, 6135 CR Sittard

Behalve gegevens als: hoogte van de ketel, steellengte, rondbodern, hiel, knopmondstuk, gelakt, calciné, gevevfd (kleuren), vermoedelijke maker, teksten e.d. stellen we een tekening van de voor- en zijaanzichten zeer op prijs.

